

Inhoud

	Auteurslijst	10
	Voorwoord	12
	Inleiding	14
	DEEL I: INTRODUCTIE EN ACHTERGRONDEN	19
1	Op de schouders van reuzen <i>Ard Sprinkhuizen</i>	21
1.1	Introductie	21
1.2	De sociale quaestie	21
1.3	Een basis voor sociaal werk	23
1.4	Werken aan welzijn	27
	Referenties	29
2	Kaders en contexten van sociaal werk <i>Ard Sprinkhuizen</i>	30
2.1	De verzorgingsstaat heroverwogen	30
2.2	De lange arm van de Wmo	32
2.3	Transities in de verzorgingsstaat	36
2.4	Sociaal werk in de frontlijn	42
	Referenties	43
3	Sociaal werk in internationaal perspectief <i>Hans van Ewijk</i>	44
3.1	Inleiding	44
3.2	Modellen van maatschappelijke ondersteuning	44
3.3	Trends in sociaal beleid	47
3.4	Sociaal werk in Europa	51

3.5	Tot slot	53
	Referenties	53
DEEL II: HET WERKVELD		55
4	Verschijningsvormen van sociaal werk	57
	<i>Harry Hens, Paul Vlaar, Margot Scholte</i>	
4.1	Introductie	57
4.2	Wederopbouw (1945-1965)	57
4.3	Groei en differentiatie (1965-1985)	62
4.4	Heroriëntatie op professionalisering (1985-2000)	65
4.5	Huidige verschijningsvormen van sociaal werk	74
	Referenties	75
5	De opdracht van maatschappelijk werk	77
	<i>Margot Scholte</i>	
5.1	Inleiding	77
5.2	De sterke groei van professioneel maatschappelijk werk	78
5.3	De kern van het maatschappelijk werk	79
5.4	Maatschappelijk werkers als generalist en als specialist	80
5.5	Maatschappelijk werk in de gemeente	81
5.6	De nieuwe opdracht van maatschappelijk werk	85
	Referenties	90
6	Samenwerken aan samenleven	92
	<i>Jaap Iking</i>	
6.1	Inleiding	92
6.2	Investeren in een sterke en vitale civil society: kleine schaal en lokale aandacht	93
6.3	De kern van Culturele en Maatschappelijke Vorming	95
6.4	Maatschappelijk opbouwwerk in essentie	97
6.5	De opgave van maatschappelijk opbouwwerk	99
	Referenties	102
7	De opdracht van sociaal-pedagogische hulpverlening	103
	<i>Willy Nijhof, Sietske Horneman</i>	
7.1	De kern van sociaal-pedagogische hulpverlening (SPH)	104
7.2	De nieuwe opdracht voor SPH	104
7.3	Hoe voldoet de SPH'er aan zijn nieuwe opdracht?	106
7.4	Methoden, interventies en voorbeelden	107

7.5	De Wmo, de SPH'er en zijn opleiding	114
	Referenties	115
8	De dynamiek van sociaal werk: opleiding en beroep in transitie	117
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
8.1	Een veelkleurig palet	117
8.2	De basis in beweging	117
8.3	Grenzen vervagen	120
	Referenties	121
DEEL III: DOMEINEN VAN SOCIAAL WERK		123
9	Sociaal werk in de breedte	125
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
10	Geestelijke gezondheidszorg	128
	<i>Michiel Bähler, Katinka Kerssens, Henk Hut</i>	
10.1	Inleiding	128
10.2	Historie	128
10.3	FACT	131
10.4	Schakelen	136
10.5	Tot slot	137
	Referenties	138
11	Armoede en schuldhulpverlening	139
	<i>Nadja Jungmann</i>	
11.1	Inleiding	139
11.2	De schuldenproblematiek neemt al jaren toe	139
11.3	Schulddienstverlening: lang niet altijd een oplossing	142
11.4	Gemeenten richten schulddienstverlening anders in	148
11.5	Een andere opgave voor maatschappelijke dienstverlening	150
	Referenties	151
12	Over wijken, wonen en werken	152
	<i>Guido Walraven, Ard Sprinkhuizen, Erik Sterk</i>	
12.1	Inleiding	152
12.2	De wijkenaanpak	152
12.3	Een model voor de wijkenaanpak (en sociaaleconomische versterking)	154

12.4	De focus op wijkeconomie	157
12.5	Versterken van de wijkeconomie: een verkenning	159
12.6	De rol van de sociale professional	164
	Referenties	166
13	Investeren in jeugd	168
	<i>Daan Heineke</i>	
13.1	Over jeugdigen en hun ouders	168
13.2	Jeugdbeleid	172
13.3	Het centrum voor jeugd en gezin (CJG)	177
13.4	Professionals in de keten van jeugdvoorzieningen	180
13.5	Epiloog	183
	Referenties	185
14	Ouderen, mensen met beperkingen en zorg	186
	<i>Marleen Goumans</i>	
14.1	Ontwikkelingen in de zorgsector	186
14.2	Verwachtingen ten aanzien van de lokale overheid	189
14.3	Beschrijving van doelgroepen	190
14.4	Zelfredzaamheid	193
14.5	Aanbieders en aanbod van ondersteuning	195
14.6	Tot slot, samenhang en afstemming	198
	Referenties	199
15	Outreaching in de rafelrand: frontlijnwerk in risicosituaties	201
	<i>Sjaak Khonraad</i>	
15.1	Inleiding	201
15.2	Integrale veiligheid	201
15.3	De professional in de rafelrand	203
15.4	De strijd om en met de 'doelgroep'	205
15.5	Ketenpartners: de strijd om de samenhang en samenwerking	208
15.6	De strijd binnen de eigen organisatie	209
15.7	En dan is er nog het thuisfront...	211
15.8	Outreaching werken in de rafelrand: de noodzaak van reflectie	212
	Referenties	213

16	In verscheidenheid verenigd	215
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
16.1	Verschillende aanduidingen	215
16.2	Dezelfde ontwikkelingen	216
16.3	Een breed gedeelde behoefte aan één 'nieuwe professional'	217
	DEEL IV: EEN AGENDA VAN SOCIAAL WERK	221
17	Recapitulatie	223
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
18	Praktijkproblemen en complexe oplossingen	226
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
18.1	Keuzevrijheid en flexibiliteit	226
18.2	Praktijkproblemen	227
18.3	Complexe oplossingen als probleem	232
	Referenties	233
19	Passende professionaliteit	234
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
19.1	Inleiding	234
19.2	De deskundigheid van generalisten en specialisten	234
19.3	Een model van generalisten en specialisten	236
19.4	Vakmanschap	239
	Referenties	242
20	De sociale kwestie hervat: een agenda van sociaal werk	243
	<i>Margot Scholte, Ard Sprinkhuizen</i>	
	Referenties	248
	Register	249

Ard Sprinkhuizen

1.1 Introductie

Het langetermijngeheugen van sociaal werk is de laatste decennia wat onderontwikkeld geraakt. De continuïteit die het werk deels typeert wordt veronachtzaamd en het lijkt vaak of professionals en het sociaal beleid gemakzuchtig meewaaien met de wind van de dag en daarbij het wiel steeds opnieuw uitvinden.

In dit hoofdstuk willen we laten zien dat sociale professionals in hun werk kunnen bogen op een lange traditie en dat het zogenaamde ‘meewaaien’ niet uit gemakzucht gebeurt. Het is juist altijd een van de krachtige kenmerken van sociaal werk is geweest. We kijken terug naar de oorspronkelijke ‘Sociale Quaestie’, de naamgever van deze publicatie. Vervolgens geven we een korte schets van de opbouw van de verzorgingsstaat en de beweging naar een participatiesamenleving die de laatste jaren is ingezet. We besluiten met enkele opgedane inzichten over de fundamenten van sociaal werk.

1.2 De sociale quaestie

Aan het eind van de 19^e eeuw industrialiseerde Nederland in hoog tempo. Er ontstond een omvangrijke arbeidersklasse en Nederland verstedelijkte snel. De arbeidsomstandigheden waren erbarmelijk, grote gezinnen woonden veelal in eenkamerwoningen, kinderarbeid was de regel, er heerste hongersnood en de hygiënische omstandigheden waren schrikbarend. Deze sociale uitwassen van de rap industrialiserende kapitalistische samenleving werden wel aangeduid als ‘de sociale quaestie’. De elite profiteerde van de explosief groeiende economieën, maar begon zich ongemakkelijk te voelen onder de extreme sociale gevolgen die dit voor grote delen van de bevolking had. Niet alleen vanwege het ‘communistiche spook’ dat door Europa

waarde en de negatieve consequenties voor de arbeidsproductiviteit, maar ook vanwege ethisch (en religieus) geïnspireerde compassie met ‘minderbedeelden’.

Het voortouw om de sociale quaestie op te pakken werd genomen door progressieve liberalen, zoals Samuel van Houten en mr. H. Goeman Borgesius. De sociale quaestie impliceerde ook het inrichten van een ‘sociale staat’. De bemoeienis met de arbeiders vanuit charitas en weldadigheid, zoals die tot dan toe bestond, was volstrekt onvoldoende om de gevolgen van massaproductie en het kapitalistische systeem te bestrijden.

Een eerste poging om de uitwassen te bestrijden was het zogeheten ‘Kinderwetje’ uit 1874 van Van Houten. Deze wet moest overmatige arbeid en verwaarlozing van kinderen tegengaan. De parlementaire enquête naar de uitwerking van het kinderwetje leidde tot de invoering van de Arbeidswet. Daarin werd bepaald dat kinderen van 12-15 jaar en vrouwen niet langer dan 11 uur achtereen mochten werken. Zo werd het kinderwetje de prelude op een veelheid aan sociale wetgeving, die rond 1900 werd ingevoerd: de Leerplichtwet, de Woningwet, de Gezondheidswet, de Ongevallenwet, de kindervetten (die het begin van de kinderbescherming inluidden), de Invaliditeitswet.

Aan het einde van de 19e eeuw werd ook de basis gelegd voor het ‘moderne’ sociale werk. Een sleutelrol daarin was weggelegd voor mr. Arnold Kerdijk, een van de leden van het Comité ter bespreking van de Sociale Quaestie. Hij was betrokken bij het volkshuisvestingswerk, waarin Hélène Mercier, een van de eerste woningopzichteressen, een pioniersrol speelde. Kerdijk was ook medeoprichter van de eerste School voor Maatschappelijk Werk. Deze werd opgericht naar aanleiding van het inzicht dat ‘sociale arbeid’ in een complexer wordende samenleving ‘een deugdelijke en ernstige voorbereiding’ moest hebben, die moest stelen op ‘algemeen-sociologische ontwikkeling, bekendheid met de velerlei wetgeving én op geschiedkundige bestudering van verschillende vraagstukken; maar die voor een zeker niet geringer deel (-) praktisch wezen moet, bestaande in oefenende deelneming aan de tot levenstaak gekozen arbeid, onder deskundige en wegwijzende leiding.’^[1]

Op de school werd les gegeven in ‘staatsinrichting, staatshuishoudkunde en sociologie, hygiëne, armverzorging, het woningvraagstuk en de zorg voor verwaarloosde kinderen; ’s avonds vonden er voordrachten plaats over arbeiderswetgeving, de betekenis van de voornaamste bedrijven voor de nationale arbeid en de arbeiders, de geschiedenis van het socialisme, de vakverenigingen, het Toynbeewerk, jeugdcriminaliteit, alcoholisme en het spaarbank- en verzekeringswezen.’^[1,p.92]

De eerste leerlingen van de School voor Maatschappelijk Werk waren voor een belangrijk deel vrijwilligers uit de filantropische gegoede klasse, vooral vrouwen. Het is ook in deze tijd dat de basis werd gelegd voor enige vorm van organisatie van het sociaal werk in brede zin. Zo worden de eerste volkshuizen opgericht, waar een breed scala aan activiteiten werd georganiseerd: van leesavonden tot gymnastiek, van koken tot toneel en van feesten tot rechtskundig advies. Activiteiten waren gericht op gemeenschapsvorming, kennisoverdracht, natuurbeleving en culturele vorming.

Wat later startte het opbouwwerk in Nederland. Dat gebeurde in Drenthe, waar de commissaris van de koningin, J.T. Linthorst Homan, in 1925 een commissie voor de 'Cultureelen en Economische Opbouw van Drenthe' aan het werk zet, die met buurthuizen, kinderbewaarsplaatsen en bibliotheken een beschavingsoffensief op gang moest brengen in een sterk sociaal-economisch achtergebleven gebied. Sociaal werk krijgt zo stapsgewijs een steeds belangrijker rol in het onderhouden van de sociale kwaliteit en stabiliteit van de samenleving en van de kwaliteit van leven van (grote groepen) gezinnen en individuen, die op de laagste sporten van de maatschappelijke ladder staan. En dat waren er nogal wat. Het merendeel van het sociaal werk vond tot na de Tweede Wereldoorlog nog steeds plaats door het particulier initiatief – meestal via kerken of aan kerken gelieerde organisaties, soms ook door arbeiders onderling.

1.3 Een basis voor sociaal werk

Na de Tweede Wereldoorlog neemt de bemoeienis van het Rijk met het welzijn van burgers gaandeweg een hoge vlucht. Dat gebeurt door een steeds ondoorgroender woud aan rijksregelingen. De overheid richt daarmee een reeks voorzieningen in voor alle burgers: voor verschillende doelgroepen van verschillende niveaus van achterstand, voor stedelingen en plattelanders. Het doel van deze voorzieningen is om deelname van alle burgers aan de samenleving mogelijk te maken, hen te socialiseren of, in hedendaagse termen, te laten participeren. Het maatschappelijk opbouwwerk en het gezinsgerichte maatschappelijk werk krijgt in deze periode een stevige impuls. In eerste instantie is dat ingegeven door de zogeheten industrialisatiepolitiek. Economische ontwikkeling in achtergebleven gebieden, met name in het oosten van het land, moet gepaard gaan met een 'mentaliteitsomgeving', een breuk met de traditie, een openstelling voor nieuwe ideeën, een verhoging van het behoeftenpeil, materieel en cultureel.^[1, p. 214]

1.3.1 SOCIALISEREN VAN ONMAATSCHAPPELIJKEN

De tijd na de Tweede Wereldoorlog wordt beleefd als een tijd waarin veranderingen in rap tempo de samenleving overspoelen: de tweede industrialisatiegolf, maar ook cultuur-sociologische veranderingen, onder andere door de invloed van de Marshall-hulp en de introductie van massamedia (televisie, radio). Dit leidt onder meer tot grote bezorgdheid ten aanzien van het gezinsleven.

‘Onmaatschappelijkheid’ dreigt de kop verder op te steken. Met name burgers op de lage sporten van de maatschappelijke ladder zouden moeilijk om kunnen gaan met de grote veranderingen in de samenleving. Er is voor het brede maatschappelijk werk een grote taak weggelegd. Het maatschappelijk opbouwwerk zou daarbij het beginsel van participatie moeten realiseren, namelijk ‘het wekken van belangstelling voor de actieve deelneming van de burger aan het opsporen, formuleren en waar mogelijk oplossen van problemen in zijn samenleving’, aldus Marga Klompé, tussen 1956 en 1971 minister van Maatschappelijk Werk en CRM, terwijl het *algemeen* maatschappelijk werk de ‘eerste opvangs- en behandelingspost is voor relatieproblemen voor het individu met zijn directe omgeving,’ aldus het Ministerie van Maatschappelijk Werk in 1955.^[1,p.215]

Het Rijk rolt in deze tijd ook in toenemende mate voorzieningen als buurthuizen en dorpshuizen over het land uit, onder andere om jeugd en bewoners in ‘onderontwikkelde gebieden’ de nodige sociaal-maatschappelijke vaardigheden bij te brengen, waarmee ze zich in een snel veranderende samenleving kunnen redden. Daarnaast roept de overheid specifieke regelingen in het leven voor ‘onmaatschappelijke gezinnen’, waarbij deze gezinnen, meestal onder begeleiding van een maatschappelijk werker, geleidelijk aan weer teruggeleid moeten worden naar de reguliere samenleving. De opdracht van het maatschappelijk werk is er met nadruk in gelegen individuen en gezinnen aan te passen aan de eisen van de moderne tijd. Zij doen dit door het geven van informatie en advies, toeleiding naar voorzieningen en door hen te ‘socialiseren’.

1.3.2 VAN PARTICIPATIE NAAR EMANCIPATIE

Vanaf pakweg halverwege de jaren 60 van de vorige eeuw, ten tijde van de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1965, vindt er een langzame verschuiving plaats in de rijksregelingen. In de beroepspraktijk en de beleidspraktijk vat het besef post dat het er niet alleen om gaat het individu aan te passen aan de veranderende samenleving. Instellingen die oog hebben voor individuen en groepen in de knel, zouden daarbij ook naar hun eigen rol moeten kijken.

Op lokaal niveau was dit besef opmerkelijk genoeg al eerder doorgedrongen. Zo merkt de directeur van de sociale dienst in Arnhem in 1955 over het gespecialiseerd gezins- en wijkwerk op dat ‘onmaatschappelijke gezinnen die gerevalideerd zijn, (...) weer terugkeren in een gribus, waardoor deze labiele gevallen weer struikelen’.^[2]

Het opbouwwerk in bijzondere situaties richt de aandacht in de jaren 70 vervolgens meer op maatschappelijke omstandigheden die armoede en (sociale) deprivatie zouden reproduceren. Veel rijksregelingen krijgen dan ook gaandeweg het karakter van een emancipatorisch instrumentarium. Maatschappelijk werk ontwikkelt zich in deze periode onder invloed van specifieke regelingen deels tot een werksoort waarin de nadruk komt te liggen op bewustwording en sociale actie. Ook het opbouwwerk roert de trom, politiseert sterk en werpt zich op als belangenbehartiger van bijvoorbeeld bewoners in stadsvernieuwingsgebieden.

In de loop van de jaren 70 groeit de onvrede met het stelsel van rijks-subsidieregelingen, dat het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) over het land heeft uitgerold. Teken aan de wand is de *Knelpuntennota* uit 1974^[3], opgesteld onder verantwoordelijkheid van de jonge socioloog Bram Peper, waarin de auteurs hameren op samenhang tussen verwante voorzieningen, de borging van toegankelijkheid, het democratische karakter van het aanbod (cliëntenparticipatie) en de flexibiliteit van de voorzieningenstructuur om te kunnen inspringen op actuele situaties en urgente maatschappelijke vraagstukken. Hierbij benadrukken zij dat de vormgeving van sociaal werk vooral zo decentraal mogelijk ontwikkeld zou moeten worden.

1.3.3 VAN EMANCIPATIE NAAR PLANNING

De *Knelpuntennota* leidt tot het wetsontwerp voor de Kaderwet Specifiek Welzijn en de installatie van de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid. Ook komen er op lokaal niveau tal van proeftuinen, waar wordt geëxperimenteerd met democratische welzijnsplanning en het ontwikkelen van lokaal welzijnsbeleid. Dit leidt tot veel gekibbel en ‘inspraakcircussen’, waarin met name het meer groepsgerichte sociaal-cultureel werk en het opbouwwerk een belangrijke rol spelen. Ook ontwikkelen zich werksoorten die sterk op emancipatie gericht zijn, vaak voor specifieke groepen, zoals de VOS-cursussen (Vrouwen oriënteren zich op de samenleving), of de zogenaamde zelforganisaties van etnische minderheden (aanvankelijk bijvoorbeeld Italianen, Grieken, Spanjaarden; later ook Antillianen, Surinamers en Turken en Marokkanen). Maatschappelijk werk richt zich intussen steeds meer op individuele hulpverlening en onttrekt zich in toenemende mate aan deze lokale

experimenten rondom integraal welzijnswerk. Toch is ook het maatschappelijk werk niet ongevoelig voor de tijdgeest. Dat vertaalt zich deels in activerende vormen van maatschappelijk werk, zoals in de Alternatieve Hulpverlening en de Maatschappelijke Advies en Informatie Centra (MAIC's). Maar ook het individueel gericht maatschappelijk werk verklaart vooral de samenleving, en niet het gezin of het individu dat in de nesten zit, tot probleem. Dit gebeurt onder invloed van Herman Milikowski (die zijn aanvankelijk weggehoonde proefschrift over onmaatschappelijkheid uit 1961 in 1967 publiceerde onder de titel *Lof der onaangepastheid*^[41]) en radicale nieuwe stromingen in de sociale pedagogiek. Sluipenderwijs nestelt het maatschappelijk werk zich steeds meer in de hoek van psychotherapeutische interventies. Het lijkt de worteling in het materiële hulpbetoon definitief van zich af te schudden. In dat kader vormt het (licht) professionele en methodische handelen eerder de leidraad dan de sociale actie en de belangenbehartiging, die voor andere disciplines in het welzijnsdomein zo belangrijk zijn.

Als maatschappelijk werk binnen de Welzijnswet geen expliciete opdracht meer lijkt te krijgen om te voorzien in de ondersteuning van kwetsbaren en gedepriveerden, verschanst het zich verder in de spreekkamer. Werksoorten als het maatschappelijk opbouwwerk nestelen zich ondertussen in het hart van de welzijnsplanning en knopen intensieve relaties aan met beleidsontwikkelaars en bewonersgroepen. Het zijn deze werksoorten die in de vroege jaren 80 van de vorige eeuw het eerst zullen sneuvelen in de maalstroom van de economische crisis die eind jaren 70 ten volle losbarst en tot eind jaren 80 zou aanhouden.

1.3.4 EEN WANKELE BASIS

In de vroege jaren 80 van de vorige eeuw werd druk gewerkt aan de Kaderwet Specifiek Welzijn die, hoewel de naam anders doet vermoeden, beoogde om een zeer breed bereik te hebben. In deze kaderwet zou welzijnsbeleid en -werk een landelijke verantwoordelijkheid blijven en zou eindelijk de zo gewenste onderlinge samenhang tussen hulp- en dienstverlening in één samenhangend kader worden opgenomen. Tot dan toe ging het immers om een enorme hoeveelheid kleine en grotere regelingen, wetten en wetjes.

Uiteindelijk werd deze wet echter niet ingevoerd. Minister Elco Brinkman stuurde aan op een veel lichtere vorm van welzijnswetgeving, waarbij de basis voor professionals niet of nauwelijks verankerd zou zijn – zoals in de medische sector bijvoorbeeld wel het geval is – en waarbij de verantwoordelijkheden van het Rijk drastisch zouden worden ingeperkt.

Verschillende lobbyorganisaties in het maatschappelijk werk doen in de jaren 80 verwoede pogingen om maatschappelijk werk als algemene basisvoorziening in het wettelijk kader van de Wet Voorzieningen Gezondheidszorg opgenomen te krijgen. Joint, de landelijke organisatie voor maatschappelijke dienstverlening, loopt daarbij voorop. De wet heet zelfs nog enige tijd Wet Voorzieningen Gezondheidszorg en Maatschappelijke Dienstverlening. Werksoorten die verwant zijn met maatschappelijk opbouwwerk, en al sterk met het lokaal beleid en wijkgebonden werk zijn verweven, zijn vooral bezig met hun verweer tegen de bezuinigingen die juist deze werksoort het hardst treffen.

Als alle stofwolken aan het eind van de jaren 80 zijn opgetrokken, blijkt maatschappelijk werk als voorziening niet in de basisgezondheidszorg, maar wel in de Welzijnswet van 1989 te zijn opgenomen. De Wet Voorzieningen Gezondheidszorg is inmiddels gesneuveld. In de Welzijnswet liggen de verantwoordelijkheden voor inrichting en inhoud van de voorzieningenstructuur bijna volledig decentraal bij de lokale overheid. De middelen voor welzijn worden in het gemeentefonds gestort en het Rijk trekt de handen af van bemoeienis met het welzijn van zijn burgers. Dat betekent dat het brede terrein van welzijn, ook wel ‘de welzijnswerken’ genoemd, volledig door de gemeenten kunnen worden ingevuld: zowel maatschappelijk werk als opbouwwerk en sociaal-cultureel werk. Gemeenten kunnen zelfs de keuze maken om voorzieningen niet langer aan te bieden. Daarmee wordt sociaal werk ook een relatief eenvoudige speelbal om in tijden van economisch zwaar weer mee te schuiven óf om in tijden van een economische wind in de rug extra in te investeren (vaak door middel van projecten), hetgeen dan ook veelvuldig gebeurt. Opvallend is dat maatschappelijk werk, anders dan het meer op de samenleving georiënteerde opbouwwerk en sociaal-cultureel werk, als een betrekkelijk onomstreden basisvoorziening wordt beschouwd.

1.4 Werken aan welzijn

Na deze korte terugblik op enkele wortels van het sociaal werk en de kaders waarbinnen het sociaal werk zich heeft bewogen, willen we tot slot van dit hoofdstuk en als onderlegger bij deze publicatie een aantal ingrediënten benoemen waaraan het sociaal werk een doorslaggevende bijdrage levert. Net zoals de docent een bijdrage levert aan goed onderwijs en aan startkwalificaties van jongeren, een arts aan de gezondheid van burgers, een wijkagent aan de veiligheid en de sociale dienst in een bijstandsuitkering als basis voorziet en een woningcor-

poratie voor huisvesting zorgt (vergelijk de terreinen die in de ‘sociale quaestie’ aan de orde waren), zo levert sociaal werk een bijdrage aan het ‘welzijn’ van burgers.

Echter, wat houdt dit begrip ‘welzijn’ dan in? Het is geen afgebakend en grijpbaar beleidsdomein, zoals de hiervoor genoemde begrippen. Dit ondanks dat ‘welzijn’ van de jaren 60 tot in de jaren 80 van de vorige eeuw de belangrijkste noemer was waartoe het rijksbeleid en de kabinetten zich wilden verhouden. Er zijn veel pogingen gedaan welzijn op de een of andere wijze grijpbaar te maken. Welzijn werd bijvoorbeeld naast welvaart gezet, waarbij welvaart ging over de materiële bestaansvoorwaarden en welzijn daarnaast ook nog over de immateriële bestaansvoorwaarden. Welzijn wordt wel verbonden met ‘geluk’ of met ‘de instemming met het eigen bestaan’.^[5] Het is als zodanig verbonden met alle facetten in het dagelijks leven van burgers, zoals arbeid en inkomen, wonen, gezondheid, sociale contacten, opleiding, zingeving.

Welzijn is ook nauw verbonden met factoren als zelfrespect, zelfbeschikking en hoop voor en vertrouwen in de toekomst. Daaruit volgt ook dat individuen welzijn verwerven door zelf verantwoordelijk te zijn en verantwoordelijkheid te (kunnen) nemen voor hun eigen handelen. Het is juist ook om deze reden dat ‘empowerment’, het versterken van de eigen verantwoordelijkheid en de zelfredzaamheid, sinds decennia als basisbeginsel van sociaal werk geldt.

Naast deze individuele benadering is er ook sprake van iets als ‘collectief welzijn’. Daarbij gaat het dan om een zo optimaal mogelijk evenwicht tussen het welzijn van leden van een bepaalde groep (alle Nederlanders, Utrechters, de ouderen, Turken, buurtbewoners, enzovoort).

Kijken we vervolgens naar wat dit betekent voor de invulling van het welzijnsbeleid en het sociaal werk, dan is het goed om eerst terug te grijpen naar de geschiedenis. Aan hoe sociaal werk ingevuld kan worden liggen drie verschillende opvattingen ten grondslag, elk geworteld in één van de grote drie politieke stromingen: liberalisme, confessionalisme en socialisme.^[6]

In de eerste plaats de utilitaristische opvatting, die zegt dat elke burger verantwoordelijk is voor zijn eigen geluk. De overheid heeft daar niets mee te maken. In de tweede plaats de charitasgedachte. De gemeenschap heeft de morele plicht om te zorgen voor burgers die buiten de boot zijn gevallen. In de derde plaats is de opvatting in sociaal werk te herkennen dat burgers recht hebben op ondersteuning en een zeker voorzieningsniveau aan hulp- en dienstverlening.

Voor het sociaal werk geldt dat zij op het niveau van de samenleving drie primaire taken heeft: het zorgdragen voor sociale rechtvaardigheid, sociale samenhang en sociale stabiliteit. Het zijn ook die doelen die als achtergrond dienden bij alle inspanningen rond de Sociale Quaestie. Sociaal werk kan een bescheiden bijdrage leveren aan deze taken door vanuit een samenhangende visie (samenhangend ten opzichte van verschillende beleidsdomeinen) op het samenleven die samenleving te ondersteunen. En door in te grijpen op het moment dat, tijdelijk, bij andere domeinen gaten in de zorg voor kwetsbaren vallen. Uitgangspunt daarbij is dat men altijd een bepaalde dosis onvolmaaktheid zal moeten aanvaarden. Slechts voor groepen of individuen met manifeste maatschappelijke achterstanden en in situaties van kwetsbaarheid is het te allen tijde geboden om hulp en ondersteuning te bieden.^[6,7]

Het moge duidelijk zijn dat de kaders waarbinnen deze kwetsbaarheid gedefinieerd wordt en de wet- en regelgeving waarbinnen het sociaal werk aan deze maatschappelijke opdracht werkt, in tijd verschuiven. De hedendaagse verschuiving van deze kaders komt aan de orde in het volgende hoofdstuk.

Referenties

- 1 Michielse, H.C.M. (1980). *De burger als andragoog. Een geschiedenis van 125 jaar welzijnswerk*. Amsterdam: Boom Meppel.
- 2 Sprinkhuizen A. (1996). *Visies op Stedelijk Welzijn*. Den Haag: VWS.
- 3 Beraadsgroep knelpunten (1974). *Harmonisatie welzijnsbeleid en welzijnswetgeving*.
- 4 Milikowski, H. (1967). *Lof der onaangepastheid*. Meppel: Boom.
- 5 Jolles, H.M., & Stalpers, J.A. (1981). *Welijnsbeleid en sociale wetenschappen*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- 6 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1982). *Herwaardering van welzijnsbeleid*. Den Haag: WRR.
- 7 Schuyt, C.J.M. (1991). *Op zoek naar het hart van de verzorgingsstaat*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.